

BARBARA BANDZAREWICZ

<https://orcid.org/0000-0002-8368-422X>

Uniwersytet w Siedlcach (Polska)

University of Siedlce (Poland)

Beata Wałęciuk-Dejneka (red.), *Literatura i prawo – związki i relacje*, (Siedlce: Wydawnictwo Naukowe UwS, 2023), ss. 187, ISBN 978-8367162-85-2

Badania nad związkami prawa i literatury od kilku dziesięcioleci stanowią przedmiot zainteresowania na całym świecie. Jak bowiem pisze Marek Wąsowicz: „w Stanach Zjednoczonych czy w państwach skandynawskich, powstały poważne ośrodki naukowe zajmujące się tą tematyką oraz bogata literatura przedmiotu”¹. W Polsce tego rodzaju dociekania były dotychczas nieco marginalizowane, co jednak oczywiście nie oznacza, że nie pojawiły się już wartościowe publikacje, które stanowią dość obszerne omówienie wskazanej problematyki².

¹ Marek Wąsowicz, „Słowo wstępne”, w: Jarosław Kuisz, Marek Wąsowicz (red.), *Prawo i literatura. Szkice*, (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2015), 7.

² Do takich prac, wpisujących się w nurt Law & Literature, zaliczyć można między innymi: Jarosław Kuisz, Marek Wąsowicz (red.), *Prawo i literatura. Szkice*, (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2015); Jarosław Kuisz, Marek Wąsowicz (red.), *Prawo i literatura. Szkice drugie*, (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2017); Jarosław Kuisz, Marek Wąsowicz (red.), *Prawo i literatura. Antologia*, (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2019); Jarosław Kuisz, Marek Wąsowicz (red.), *Prawo, literatura i film w Polsce Ludowej*, (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2021); Joanna Kamień, Jerzy Zajdało, Kamil Zeidler (red.), *Prawo i literatura. Parerga*, (Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2019).

W ostatnich dziesięcioleciach obserwujemy swoistą tendencję do wydobywania na światło dzienne tematów marginalizowanych, co z kolei sprawia, że związki literatury i prawa cieszą się coraz większym zainteresowaniem w pracach między innymi reprezentantów literaturoznawstwa czy historii. Publikacja *Literatura i prawo – związki i relacje* pod redakcją Beaty Wałęciuk-Dejneki, wydana w serii Literatura i Prawo, stanowi przykład owego zwiększonego zainteresowania wspomnianym tematem, wnosząc istotny wkład w badania interdyscyplinarne oraz otwierając nowe perspektywy analizy relacji między literaturą a prawem. Od razu należy nadmienić, iż optyka została tutaj odwrócona poprzez usytuowanie refleksji w obszarze „literatury i prawa”, a zatem w ujęciu, które od literackiego obrazu przestępstwa przechodzi do przestępstwa, uwzględniając paradygmat prawny. Jak zaznacza sama redaktorka: „to drugi tom monografii wieloautorskiej, włączającej się w ogólnopolski dyskurs naukowy badaczy upominających się o interdyscyplinarne studia z zakresu Law & Literature³. Warto przy okazji nadmienić, że pierwszy tom (wydany w 2017 roku, w ramach serii Literatura i Prawo), *Literatura i prawo – przegląd zjawiska*, także stanowi próbę pokazania związków oraz zależności między literaturą i prawem. „Autorzy artykułów ... to humaniści, w większości literaturoznawcy, ale też filologowie i historycy, dla których punktem wyjścia jest literatura, tekst, język”⁴ – podkreśla Beata Wałęciuk-Dejneka.

Teksty zgromadzone w obu tomach są godne uwagi, ponieważ stanowią świadectwo docierania do polskiej nauki trendów europejskich i światowych w zakresie badań nad szeroko rozumianymi związkami prawa z tekstami kultury.

Oprócz wspomnianych zbiorów ukazała się również monografia autorska Beaty Wałęciuk-Dejneki: *Literackie przestępstwa. Obrazy kobiecych demonów w wybranych utworach literackich. Szkice* – seria: Literatura i Prawo. Badaczka w swoich rozważaniach skupiła się na analizie doświadczeń bohaterek, sięgając przy tym po problematykę związaną z funkcjonowaniem kobiet na pograniczu

³ Beata Wałęciuk-Dejneka, „Wstęp”, w: eadem (red.), *Literatura i prawo – związki i relacje*, (Siedlce: Wydawnictwo Naukowe UwS, 2023), 7.

⁴ Beata Wałęciuk-Dejneka, „Wstęp”, w: eadem (red.), *Literatura i prawo – przegląd zjawiska*, (Siedlce: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego w Siedlcach, 2017), 7.

prawa. Trzeba zaznaczyć, że autorka bez wątpienia poszerza tutaj temat wielowymiarowych relacji literatury i prawa, zaznaczając, iż jest to „próba opowiedzenia o mrocznej feminie, niszczącej harmonię, wprowadzającej bezład i niepokój, o jej destrukcyjnych oddziaływaniach na jednostkę i rzeczywistość”⁵.

Publikacja *Literatura i prawo – związki i relacje* składa się z trzech części. Są to kolejno: *Literatura i prawo*, *Prawo i medycyna* oraz *Literatura i prawo: twórczość*.

Część pierwszą otwiera tekst Barbary Bandzarewicz, *Mordercza kurtyzana – zjawisko prostytutki w „Masce żelaznej” Ewy Łuskiny*. Autorka analizuje zjawisko prostytutki jako patologii społecznej w noweli *Maska żelazna*, obecnie słabo kojarzonej pisarki Ewy Łuskiny. Główna bohaterka utworu, Carnea, to wencka kurtyzana, która reprezentuje w literaturze polskiej typ kobiety demonicznej. Sięgając do głęboko zakorzonego w kulturze stereotypu *femme fatale*, Łuskina, podobnie jak kilka lat później robił to na przykład Witkacy, poddaje go deformacji oraz swoistemu wyolbrzymieniu, deszyfrując jego schematyczność, a także upraszczający charakter. Kreacja postaci niepozbawiona jest jednak, co bardzo istotne, głębszej refleksji nad istotą bycia kobietą, a zwłaszcza człowiekiem wpłatanym w mechanizmy społeczne oraz historiozoficzne. Tym samym doskonale wpisuje się ona w poczet wszystkich heroin pisarki – groteskowych, przerysowanych, lecz w konsekwencji i tragicznych.

O literackich aspektach kary śmierci w twórczości Edgara Allana Poea pisze z kolei Karolina Byszewska w artykule: *Literackie aspekty kary śmierci na przykładzie wybranych utworów prozatorskich Edgara Allana Poea*. Autorka skupia się przede wszystkim na analizie sposobów, w jakie Poe eksploruje temat kary śmierci w swojej prozie (w utworach: *Zagłada domu Usherów*, *Duch przeko-ry*, *Czarny kot*, *Beczka Amontillado*) oraz na identyfikowaniu literackich środków wyrazu wykorzystanych przez pisarza w kontekście tego tematu. Karolina Byszewska, poprzez interpretację wybranych tekstów, zastanawia się również nad tym, jakimi motywami kieruje się jednostka, decydując, kto powinien stracić życie.

⁵ Beata Wałęciuk-Dejneka, „Wstęp”, w: eadem (red.), *Literackie przestępczynie. Obrazy kobiecych demonów w wybranych utworach literackich. Szkice*, (Siedlce: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego w Siedlcach, 2019), 11.

Następny artykuł, pióra Joanny Frużyńskiej, *Prawa dziecka i poezja. Los polskich dzieci w międzywojennej twórczości Janiny Porazińskiej i Ewy Szelburg-Zarembiny* stanowi próbę odnalezienia w wierszach dla dzieci (doby międzywojnia) aspektów związanych z istnieniem, funkcjonowaniem, a także naruszeniem praw dziecka, które rozpatrywane są dość szeroko. Autorka materiałem egzemplifikacyjnym uczyniła utwory dwóch poetek: Janiny Porazińskiej oraz Ewy Szelburg-Zarembiny. Należy przy tym nadmienić, że Joanna Frużyńska w swoich dociekaniach odwołała się do ówczesnych nurtów nie tylko pedagogiki, ale i psychologii, ze szczególnym uwzględnieniem koncepcji Janusza Korczaka.

Nieznanej noweli Mieczysława Srokowskiego szkic swój poświęciła z kolei Wiktoria Świętuchowska: „*Na muszce*” – *motyw gwałtu w noweli „Krew” Mieczysława Srokowskiego*. Autorka w sposób staranny i wnikliwy analizuje motyw gwałtu, który pełni istotną rolę w strukturze fabularnej noweli *Krew*. Srokowski, poprzez zastosowanie wspomnianego motywu, zmusza niejako czytelnika do refleksji nad ludzką naturą, moralnością oraz relacjami społecznymi. Interpretacja Wiktorii Świętuchowskiej niewątpliwie umożliwia dokładniejsze zrozumienie intencji pisarza oraz kontekstu społecznego, w którym powstał jego utwór.

Redaktorka tomu, Beata Wałęciuk-Dejneka, w swoim studium: *Więźniarki – portret zbiorowy warszawskich kryminalistek w „Za kratą” Marii Konopnickiej* przybliżyła nieco mniej znany portret uznanej pisarki doby pozytywizmu Marii Konopnickiej jako działaczki społecznikowskiej, nieustrudzonej organizatorki pomocy dla uwięzionych, zarówno z przyczyn politycznych, jak i kryminalnych. Konopnicka bezpośrednio spotykała się z kobietami, które przebywały w warszawskich zakładach karnych, a przemyślenia z tych widzeń znalazły wyraz w utworach, podejmujących tematykę więzienną. Jak konstatuje sama autorka: „Portret zbiorowy warszawskich kryminalistek, odmalowany realistycznie, sugestywnie i z chirurgiczną precyzją przez Marię Konopnicką, dekonstruuje pewien utrwalony stereotyp przestępczyń. Pisarka pokazuje dwie strony «złej kobiety»: ta druga to obraz nieszczęśliwego, zagubionego i samotnego człowieka”⁶.

⁶ Beata Wałęciuk-Dejneka, „Więźniarki – portret zbiorowy warszawskich kryminalistek w *«Za kratą» Marii Konopnickiej*”, w: eadem (red.), *Literatura i prawo – związki i relacje*, (Siedlce: Wydawnictwo Naukowe UwS, 2023), 126.

W części drugiej omawianej publikacji zamieszczony został artykuł Ryszarda Polaka: *Zboczenia i przestępstwa seksualne w dziełach Kazimierza Imielińskiego*. Badacz w sposób syntetyczny analizuje utwory znanego po II wojnie seksuologa, starając się odpowiedzieć na pytanie, czy Imielińskiemu udało się podjąć próbę wyjaśnienia powodów przestępstw na tle seksualnym, a także różnego rodzaju wypaczeń, które są związane z przekraczaniem przez ludzi przyjętych norm społecznych. Trzeba nadmienić, że Ryszard Polak dokładnie przygląda się różnym aspektom seksualności poruszonym przez Imielińskiego oraz sposobom, w jaki autor odnosił się do kwestii związanych z przestępczością seksualną.

Swoiste *novum* monografii stanowi ostatnia, trzecia część. Została w niej bowiem zaprezentowana twórczość literacka (proza, poezja) oraz artystyczna studentek I roku I stopnia (obecnie II roku) kierunku filologia polska. Warto dopowiedzieć, że wspomniane utwory powstały jako rezultat zajęć *Literatura i prawo*, które były prowadzone na specjalności kreatywne pisanie i edycje cyfrowe. Ten element omawianego tomu nie tylko dokumentuje osiągnięcia studentek, ale także odzwierciedla dynamikę, różnorodność działań podejmowanych w ramach studiów filologicznych oraz ich potencjalny wpływ na rozwój literatury czy sztuki.

Niewątpliwym atutem omawianej monografii zbiorowej jest wybór zarówno tematu, jak i samego materiału egzemplifikacyjnego: zaprezentowanie wybranych utworów mniej znanych autorów, jak też przypomnienie mniej popularnych utworów pisarzy uznanych. Warto podkreślić, że każdy z rozdziałów publikacji wyróżnia się wysokim poziomem merytorycznej analizy oraz gruntownym przygotowaniem teoretycznym. Autorzy prezentują różnorodne perspektywy i podejścia, co pozwala na zrozumienie złożoności relacji między literaturą a prawem.

Dużą wartością omawianej monografii jest również jej metodologiczna staranność oraz wszechstronne podejście do badanego problemu. Autorzy nie ograniczają się do jednego kierunku interpretacji, lecz w sposób niezwykle wnikliwy analizują różnorodne konteksty, odwołując się zarówno do teorii literackich, nauk medycznych, jak i nauk prawnych, co nadaje pracy interdyscyplinarny charakter.

W świetle powyższych spostrzeżeń można śmiało stwierdzić, że monografia zbiorowa *Literatura i prawo – związki i relacje* stanowi

niezwykle istotny wkład w badania interdyscyplinarne, otwierając nowe perspektywy interpretacyjne i inspirując do dalszych badań nad relacjami między literaturą a prawem. Jej nowatorski charakter oraz swoista wnikliwość analiz sprawiają, iż stanowi nieocenioną wartość tak dla badaczy, jak i praktyków obu dyscyplin.

Należy ponadto mieć na uwadze, że omawiany zbiór tekstów jest jedynie przeglądem wybranych zagadnień związanych z relacjami między literaturą a prawem. Może on stanowić inspirację do dalszych prac naukowych oraz być zachętą do rozwijania interdyscyplinarnych badań, które mogą przyczynić się do lepszego zrozumienia wpływu literatury na prawo i odwrotnie. Jest to istotny etap w procesie generowania wiedzy oraz poszerzania horyzontów intelektualnych, wymagający zaangażowania badaczy z różnych dyscyplin. Jak stwierdza sama redaktorka tomu: „Nie wyczerpujemy wszystkich możliwości analityczno-interpretacyjnych czy problemowych, ale nie jest to też naszym celem. Chcemy, by stały się one przyczynkiem, impulsem czy pomysłem do kolejnych, pogłębianych i urozmaiconych badań, prowadzonych w nurcie: *Law & Literature*, wciąż rozwijającym się w Polsce”⁷.

Bibliografia

- Walęciuk-Dejneka, Beata. „Więźniarki – portret zbiorowy warszawskich kryminalistek w «Za kratą» Marii Konopnickiej”, w: Beata Walęciuk-Dejneka (red.), *Literatura i prawo – związki i relacje*, (Siedlce: Wydawnictwo Naukowe UwS, 2023), 113–127.
- Walęciuk-Dejneka, Beata. „Wstęp”, w: Beata Walęciuk-Dejneka (red.), *Literackie przestępczynie. Obrazy kobiecych demonów w wybranych utworach literackich. Szkice*, (Siedlce: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego w Siedlcach, 2019), 7–11.
- Walęciuk-Dejneka, Beata. „Wstęp”, w: Beata Walęciuk-Dejneka (red.), *Literatura i prawo – przegląd zjawiska*, (Siedlce: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego w Siedlcach, 2017), 7–13.

⁷ Beata Walęciuk-Dejneka (red.), *Literatura i prawo – zjawiska i relacje*, 11.

Walęciuk-Dejneka, Beata. „Wstęp”, w: Beata Walęciuk-Dejneka (red.), *Literatura i prawo – związki i relacje*, (Siedlce: Wydawnictwo Naukowe UwS, 2023), 7–12.

Wąsowicz, Marek. „Słowo wstępne”, w: Jarosław Kuisz, Marek Wąsowicz (red.), *Prawo i literatura. Szkice*, (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2015), 7–13.